

Rambekkmoen – husmannsplassen som ble alt mulig annet

Husmannsplassen

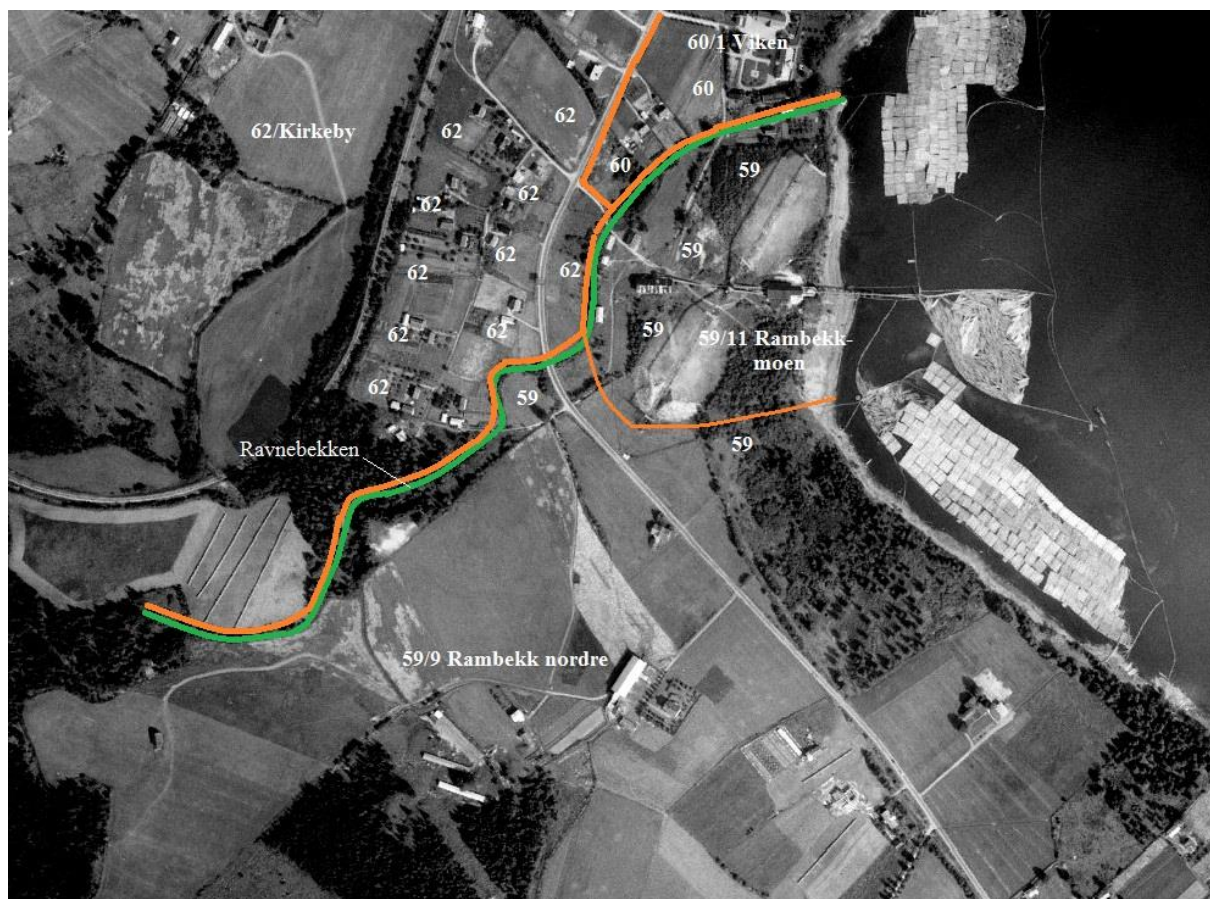
Rambekkmoen, gnr./bnr 59/11, var en husmannsplass under garden Rambekk. Den utgjorde en slette som hadde oppstått ved utløpet av Mobekken, som Caspar Hennig kalte den. Denne bekken dannet grensen mot vest og nord. Mot sør grenset Rambekkmoen mot gnr./bnr. 59/9 Nordre Rambekk. Strandområdet gnr./bnr. 59/14 var aldri en del av eiendommen Rambekkmoen idet det så sent som i 1931 ble utskilt fra gnr./bnr. 59/1, Søndre Rambekk. Da bruket kom på salg i 1878 ble det av avisannonsen kjent at arealet var på 50 dekar.

Kartet fra 1879 viser Rambekkmøens strategiske plassering på vegen mellom Gjøvik og Toten.

Rambekk ble i 1665 betegnet som en «rødning» uten at det var angitt noen husmann. Ved folketelling i 1801 hadde Rambekk tre husmannsplasser. En av disse må være Rambekkmoen. Gardbrukeren den gang het Peder Larsen, f. 1759. Sønnen Christian Pedersen, f. 1781 var tjener på Sogstad. Han kjøpte i 1810 bruket av faren da det ble utskilt fra hovedbølet. Det er ikke kjent hvorfor Rambekk ikke gikk til Christian som var eldste sønn, men i 1812 ble garden solgt til glassverkseier Caspar Kauffeldt.

Christian Pedersen ble ikke sittende på Rambekkmoen lenge. I 1822 ble bruket solgt til garversvenn Caspar Hennig, f. 1797. Selger var Fredrik Olsen som ikke kunne være en annen sønn av bonden på Rambekk. Det har altså vært minst én eier i tillegg mellom 1810 og 1822.

Flyfoto 1937. Ravnebekken, som Hennig kalte Mobekken, utgjorde grensen mellom Kirkeby og Rambekk. Hele arealet på Rambekkmoen ble beslaglagt av anlegget til Toten Cellulosefabrikk.

Familien Hennig kommer til Rambekkmoen

Ved grensen mellom Nordre Rambekk og Rambekkmoen lå plassen Fredriksborg. Caspar August Hennig, f. 1867 uttalte seg i et intervju i 1942 slik om denne: «*Jeg nevner også at min far (Søren Fredrik Hennig, f. 1833) hadde en pen jordeiendom som het Fredriksborg. Den lå omtrent der Rambekk nå ligger.*» Beliggenheten for garveriet var ved Mobekken og Hennig fortalte også at «*min bestefar (Caspar Hennig, f. 1797) hadde sin egen måte å framstille barken (til garving) på ute på Rambekkmoen. Det gikk en bekk derute, Mobekken kalt. Denne ble demmet opp og vannet fra dammen ble nyttet til drivkraft av vannhjul eller «kvennkaller». Disse drev så stampa der.*»

På Fredriksborg lå til etter 2. verdenskrig et hus som lokalkjente har betegnet som "Gammel låve med et beboelsesrom i midten, huset omvandrede geseller». Dette har trolig huset den første garveren på Rambekk som var Caspar Hennig. Her

bodde han og drev garveriet til han kjøpte Rambekkmoen i 1822. Sannsynligvis har han fortsatt å drive garveriet her. Han giftet seg i 1823 og fikk to barn før han flyttet til Nedre Gjøvik mellom 1826 og 1828. I denne perioden kan han og familien ha bodd i den såkalte «Rambekkstua».

Rambekkstua i 1998

Rambekkmoen var et bruk og ble drevet som sådant med vanlig dyrehold. I perioden 1834 til 1843 drev Hennig garveri ved Vesleelva på Myhre i Vardal. Senere drev han garveriet på Nedre Gjøvik. Han hadde behov for å skaffe inntekter på Rambekkmoen og annonerte i 1841 bruket til

forpaktning: «På Grund af anden Bestemmelse agter jeg paa fordeelagtige Konditioner paa flere Aar at bortforpagte mit Garveri.» Om bruket sies videre: «Ligeledes kan, om saadant maatte ønskes, erholdes en Jordeiendom hvorpaa der aarlig fødes 3 Koer og nogle Souer.»

Læs her!

Paa Grund af anden Bestemmelse agter jeg paa fordeelagtige Konditioner paa flere Aar at bortforpagte mit Garveri, der er i komplet Stand. Materialier til dets Drift af alle Slags kunne, om forlænges, erholdes efter Indkjøbspræis, ligesom ogsaa Pengene mod tilbørlig Sikkerhed kunne blive staaende i flere Aar. Til Garveriets Drift have 2de vorne Dreng og 1 Svend været almindeligt. Ligeledes kan, om saadant maatte ønskes, erholdes en Jordeiendom, hvorpaa der aarlig fødes 3 Koer og nogle Souer, samt har en Udsæd af 3 Tønder Blandkorn og 10 Tønder Poteter i godt opyrket Agerland, Sommerhavn til 1 Ko og nogle Souer, tilligemed et fordeelagtigt Fiskefæst. Ogsaa her kunne Pengene blive staaende mod tilbørlig Sikkerhed. Den eller de, der maatte ønske at leie den ene eller begge disse Veiligheder, ville behøge at henvende sig til mig inden Oktober Maanedes Udgang.

Rambekkmoen i Vardal, den 9de September 1841.

Garver C. Hennig.

Annonsen i Morgenbladet i 1841 om bortforpaktning av garveriet viser at Rambekkmoen på det tidspunktet var er igangværende bruk med husdyr og tilhørende fôr.

Caspar Hennig hadde fått inspirasjon til å starte med produksjon av hansker og hadde en danskfødt svigersønn, Hans Christian Nissen Fogh, f. 1829, som var i faget. Utover i 1840-årene foretok de to herrene adskillige turer til København,

sannsynligvis for å forberede produksjonen. Dette gikk ikke minst ut på å rekruttere kvinnelige syersker til arbeidet som krevde godt syn, øvde fingre og stor sans for nøyaktighet. I en annonse i 1847 anbefalte Hennig sterkt sine hansker med henvisning til svært kvalifisert arbeidskraft: «*Det bemærkes, at de ere forferdigede paa fransk Maade, og kan i det hele fuldkommen sættes ved siden af de franske handsker af nyeste Slags, da jeg har været saa heldig at faa duelige*

Handsker.

Undertegnede anbefaler sine Handsker til Dhrr. Vandhandlere og Flere. Det bemærkes, at de ere forferdigede paa fransk Maade, og kan i det Hele fuldkommen sættes ved Siden af de franske Handsker af nyeste Slags, da jeg har været saa heldig at faa duelige udenlandske Arbejdere paa mit Fabrik. De, der ville bære mig med sin Handel anmodes om at ordinere det Kvantum de ønsker af Sommer-Handsker saa skal Samme blive sendt inden 2 Maaneder efter at Skrivelsen er indløben.

En Dreng af gode Forældre kan i April Maaned antages for at lære Handstemagerprofessionen. Man henvende sig herom snarest muligt til mig i frankerede Breve.

Rambekkmoen i Vardal den 18de Januar 1847. C. Hennig.

Caspar Hennig anbefalte sine hansker som var produsert av «duelige udenlandske Arbeidere»

udenlandske Arbeidere paa min Fabrik.» Ifølge annonsen lå fabrikken på Rambekkmoen.

Hennigs produksjon omfattet også en vare der vannkraft var nødvendig energikilde. Dette gjaldt benmel som ble laget av forkullede og knuste dyreknokler. Av dette ble det blant annet framstilt «bensort» som var et middel brukt til farging av tøyer og blankpolering av lær. Han kalte sin bedrift «Vardal Been- og Steensværte-Fabrik» og kunne også tilby hornlim.

Auktioner.

Tirsdagen den 12te Juni førstkommende Kl. 1 Middag afholdes offentlig Auktion paa Gaarden Rambekkmoen i Vardal, for, efter Requisition fra konstitueret Prokurator D. Hansen, at bortsælge endeel Skind, Handstemagerstener, Viin-Læder, Sæubskind, Husfløtter, Stor- og Smaafæ, Sviin, 1 Hest, Kaffelovne, Sengklæder, Mobler, Kjøkkentøj, Gaardsredskaber, Hø, Kornavling, Potetes, Viin, ubrændte og brændte Been, Inventarium i et Beenbrænderi, et Kommeuhr, Sølv, Linned og endeel Arbejdssten m. M., hvilket Alt er af Garver Hennig pantsat til Overretsprokurator Eger for Fordring, som siden er Rekvirenten tiltransporteret. Konditionerne erfares paa Auktionssædet. Lysthavende indbydes.

Brusveen, den 24de Maj 1849.

For Sorenskriveren,
O. Mustad.

Ved auksjonen i 1849 viser annonseteksten at bruket var bebodd og brukt hadde husdyr og nødvendig redskaper til driften. Det fantes også utstyr og råstoffer til produksjon av så vel hansker som benmel og sverte.

Alt tyder på at forretningene gikk dårlig, for i 1849 ble det tillyst tvangsauksjon på Rambekkmoen. Annonsen for denne er svært detaljert og forteller at utstyr og

råvarer for produksjonen, husdyr og inventar skulle selges. Stedet var bebodd på dette tidspunktet og produksjon av hansker og fargestoff holdt i gang. Samtidig ble eiendommen Rambekkmoen solgt til exam. jur. O. Hansen. Hennig hadde leid Fredriksborg og fortsatte med dette etter tvangsauksjonen. Han avgikk ved døden i 1861 og sønnen Søren Fredrik tok over stedet. Dette fikk han kjøpt i 1870 etter at det var utskilt fra 59/1 Rambekk i 1868.

Mange eiere og brukere på Rambekkmoen

Caspar Hennig ble av økonomiske grunner tvunget til å selge Rambekkmoen i 1849. Kjøper var exam. jur. O. Hansen. Han var vel en nyutdannet jurist som i samme sak blir titulert «konstituert procurator». Han solgte i 1851 bruket videre til prost Borchgrevink som hadde kjøpt nabogarden Viken i 1846. Neste eier ble i 1855 Even Andersen Hallingstad som allerede i 1856 solgte videre til cand. jur. Holst. Han skulle komme til å eie Rambekkmoen til sin død i 1883.

Bebyggelsen på Rambekkmoen kunne huse mange, for ved folketellingen i 1865 var 25 personer bosatt på stedet. Blant disse var Maria Olsdatter, f. 1819, med sønnen Olaus, f. 1849. Hun ble betegnet som «Husmannsenke med Jord opholdes af Fattigvæsenet». Maria var enke etter Niels Johannesen som var husmann på Bøle da Olaus ble født. De øvrige som bodde på Rambekkmoen i 1865 var seks ektepar med barn og noen losjerende håndverkere og dagarbeidere.

10 år senere, ved folketellingen i 1875, hadde Rambekkmoen også 25 beboere. Disse var fordelt på to angitte steder. Rambekkmoen hadde fire familier. Den ene var Peder Johannesen med kona Mina og datteren Johanne, f. 1870. Peder var gardbruker og selveier. Den svenske blikkenslageren Peder Johan Abraham Nystrøm med kona Andrine Haavelsdatter og deres sønn Karl August, f. 1872, bodde også på Rambekkmoen. Peder Nystrøm var en betydelig arbeidsgiver og hadde fem mann i arbeid. Les mer om familien i egen sak.

Familien som bodde på Nedre Rambekk var Olaus Nielsen, som hadde bodd der i 1865, med kona Oline og datteren Inga Marie, f. 1874. I huset bodde også en spikerklipper og en ugift dagarbeiderske med barn.

Bekjendtgjørelser.

*Hjertelig Tak for al udvist
Deltagelse ved min kjære Hu-
strues Begravelse.*

Vardal den 4—6—90.

Paa egne og Datters Vegne :

P. J. A. Nystrøm.

Andrine Nystrøm døde i 1890 og etterlot seg datteren Helga og ektemannen Peder. Sønnen, Karl August, hadde gått bort i 1882. Peder selv døde i 1893 og med Helgas bortgang i 1895 var hele familien utradert

H. Holst døde i 1883 og Rambekkmoen ble solgt til Ole Foss og Ole N. Nordraak. Hotelleier Lars Vestby overtok etter dem i 1896. Den lange rekken med private eiere tok slutt i 1905 da Vestby solgte Rambekkmoen til Toten Cellulosefabrikk.

Rambekkmoen tjente mange formål

Rambekkmoen hadde en beliggenhet som gjorde stedet attraktivt av flere grunner. Den utgjorde en flate, eller «mo» som hverken var for stor eller for liten. Hadde den vært større og ligget inntil et av de viktigste gardsbrukene ville bøndene beholdt det for seg selv og sin virksomhet. Med et areal på ikke mer enn 50 dekar passet det bra for de forskjellige eierne å bruke noe av det til andre formål. Veggen fra Gjøvik til Toten gikk over området og rennende vann i Mobekken var heller ingen ulempe.

Avisannonsene forteller at stedet på slutten av 1800-tallet ble brukt til auksjoner. Husdyr, redskap og inventar ble omsatt. I 1890 ble det ved et tilfelle tillyst auksjon over 16.000 kilo høy, 5.000 kilo halm samt såkorn. Dette var mye mer enn det ville vært mulig å dyrke på Rambekkmoen og må ha vært arrangert av en oppkjøper.

Driftekarene

Fra Vestlandet kom driftekarerer tidlig på høsten med storfe som skulle omsettes. Dette kunne dreie seg om et stort antall, opptil 300 dyr i ett følge. Det er vanskelig å forstå hvordan dette var mulig med hensyn til gjeting og fór til dyrene. Det kan ikke ha vært særlig velkomment for bøndene å ta imot slike flokker som måtte ha betydelige beitemuligheter underveis. Forklaringen må være at driftene foregikk etter at det meste av innhøstingen var ferdig, og at bøndene selv hadde fordeler av å kunne bytte og handle dyr.

Kveite
ankommer hver Dag fra Trondhjem
og andre Fiskesorter fra Kristiania.
O. Rambækmoen, Gjøvik.

Auktion.
Fredag den den 12te Mai førstk.
Kl. 2 Eftermiddag bliver efter For-
langende af Ole Hansen Rambækmoen
Auktion afholdt paa Rambækmoen i
Vardal til Salg af: 1 vaarbær Ko,
1 aars gammel Kvige, 3 Sauer, 1 Del
Høns, Senge med og uden Klæder,
samt forskjelligt Indbo m. m.
Vardals Lensmandskontor, 1ste
Mai 1893.
Kr. Tollersrud.

Ole Hansen på Rambekkmoen drev bruket og handlet også med fisk som han fikk fra Kristiania. I 1893 sluttet han som jordbruker og solgte husdyr, innbo og klær.

I 1905 annonserte Nils Vetti og Jørgen Eldegard sin rute for fedriften gjennom Vardal. De skulle komme til Viflat ved Bybrua 10. september og til Rambekkmoen 12. september. Her ble det noen dagers opphold før de skulle være på Alfstad på Østre Toten og oppholde seg der i fem dager. Den flokken som disse karene hadde med seg utgjorde 120 storfe og noen hester. På sin ganske langsomme ferd gjennom bygdene måtte disse spise opp alt av fôr som var tilgjengelig, som en gresshoppesverm. Hvordan det gikk an å drive en flokk på 300 dyr på samme måten er vanskelig å forstå.

De to karene hadde legendestatus i bygdene. Nils Vetti, f. 1863, hadde som 12-åring begynt som fjellfører for datidens turister. Sammen med en eldre bror hadde han i 10 år hjulpet folk fra «alle nasjoner» på turer i fjellene mellom Sogn, Valdres og Gudbrandsdalen. De måtte tåle de verste strabaser og bære turistenes oppakninger i tillegg til forsyninger til seg selv. Nils Vetti fikk et navn som ble så vidkjent at Fridtjof Nansen ville ha ham med seg på tur over Grønland i 1888/89. Nils var imidlertid nygift og kona likte ikke disse planene.

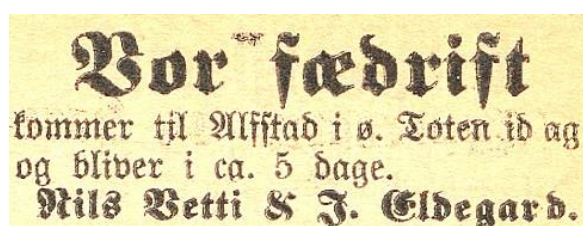
Jørgen Eldegard, f. 1864, var også en fjellets mann og dreven reinjeger. Han og faren Sjur var kjente for å være særlig gode fortellere. Det fortelles at dikteren Per Sivle hadde skrevet mange historier med Sjur Eldegard som kilde. Det var vel noe som lå blodet, for en av Sjurs sønner, Sigurd Eldegard (1866-1950), ble skuespiller, dramatiker og teatersjef på Det norske teateret. Det kan hende at disse karene fra Årdal var velsette i bygdene med det de kunne varte opp med av historier og underholdning.

Nye tider

Da det nittende århundre gikk mot slutten kom en utvikling som skulle snu opp ned på Rambekkmoen og mange andre steder. Med bruk av elektrisk strøm som energikilde kunne produksjon legges hvor som helst bare strømmen kunne overføres dit. Gjøvik Cellulosefabrikk i Hunndalen gikk konkurs i 1899 men

Samhold 08.09.1905

Samhold 20.09.1905

gjenoppsto som Toten Cellulosefabrikk i 1905. Den store produksjonskapasiteten krevde tilførsel av tømmer i en helt annen skala enn tidligere. Dette var ikke mulig å løse uten tømmer som ble fløtet på Mjøsa. For å frakte det til Hunndalen måtte det bygges et mottaksanlegg ved innsjøen og en taubane til fabrikk. Taubanen ble drevet av turbiner i fabrikk, men kjerraten som skulle trekke tømmeret opp av vannet måtte drives av en lokal kraftkilde. Cellulosefabrikken valgte å legge dette anlegget til Rambekkmoen med egenprodusert strøm fra Hunndalen til belysning og kraft til å drive kjerraten. Etter hvert skulle gardsbruket og den idylliske «moen» bli forandret til et brutalt industriområde.

Taubanen, der skal føre tømmer fra oplagspladsen paa Rambekkmoen ved Mjøsen lige ind i renseriet, skal være færdig om 1 måned. Paa Rambekkmoen er der bygget lænse og opstillet kjerrat.

Taubanen skulle være ferdig i begynnelsen av mai 1905 ifølge Samhold 03.04.1905.

Bed cellulosefabrikken

er der i den senere tid drevet med ca. 200 arbeidere.

Det nye stikspor fra jernbanelinjen ligeoverfor fabrikk er nu omtrent færdigt og adkomsten ved dette gennem en tunnel i bakken og en høj bro over elven til fabrikk er jaaledes blit overordentlig lettet. Hvad der skal komme eller gaa med jernbanen til fabrikk vil ad denne vei komme lige ind i eller tages lige ud af fabrikk uden anden omfærsning.

Damsforbygning og sprængning og gravning af kanal til udnyttelse af de nyindkjøbte vandfald ovenfor fabrikk paagaar med kraft, ligesom oprydning for taubanelinjen ved Rambekkmoen ved Mjøsen allerede er færdig, saa kun opsaetningen er igjen, før tømmertransporten til fabrikk fra Mjøsen kan begynde.

Fabrikk er tænkt sat i drift i begyndelsen af marts.

Samhold meldte 22.02.1905 at anleggene for Toten Cellulosefabrikk ville bli ferdige slik at driften kunne starte i begynnelsen av mars.